

Global energi och svensk säkerhet

Referat från seminarium den 23 februari 2012

av Tommy Jeppsson

DRYGA HUNDRATALET ÅHÖRARE hade lockats till ett seminarium den 23 februari om globala energifrågor och svensk säkerhetspolitik i Ångpanneföreningens moderna och ändamålsenliga lokaler i Solnastadsdelen Frösunda. Evenemanget var ett samarrangemang mellan Folk och Försvar, Nätverket för Olja och Gas (NOG) samt Kungl Krigsvetenskapsakademien och ett mycket lyckat sådant.

Auditoriet blev påmint om säkerhetspolitikens bredd i vår tid genom säkerhetsfrågornas mycket nära sammanhang med energiförsörjning. Det var budskap som gavs i välkomstorden från Stefan Riben, ordförande i NOG:s programråd, och Akademiens styresman liksom moderatorn Lars Ekemans öppningskommentarer. Styresmannen introducerade också det projekt som en arbetsgrupp ur Akademien genomför på uppdrag av Energimyndigheten på vilket det material som presenterades under seminariet baseras.

Klimat, energi, säkerhet samt den arabiska våren

Ledamoten Ingolf Kiesow gav en bred redovisning av projektet med fokus på energifrågornas säkerhetspolitiska aspekter och gick här in på frågans ”säkerhetisering”. Föreläsaren gav ett antal exempel kopplade till det som han angav som det ”akuta”

respektive långa perspektivet. I det ”akuta” perspektivet är de många frågor som sammanhänger med utvecklingen i Iran och Syrien de mest aktuella, medan det långa perspektivet handlar om konsekvenserna av utvecklingen inom skiffertekniken, kärnkraftens utveckling, satta klimatmål inom EU samt vår egen oljeberedskap.

Militärt relaterade exempel gavs i form av den betydelse för energiflödet som passagen av ett antal strategiskt viktiga sund har. Det historiska exemplet med Suezkrisen 1956 är belysande, liksom betydelsen i vår tid av passagera genom Hormuzsundet och Malackasundet. Likaså har USA:s strävan efter militär kontroll över viktiga produktionsområden kring Persiska Viken lett till att denna region hamnat mycket högt på den säkerhetspolitiska agendan i Washington.

Inte minst intressant ur ett amerikanskt perspektiv är de möjligheter som utvecklingen inom skiffertekniken erbjuder, där de mera euforiska förhoppningarna hos oljebolagen är knutna till en hög nationell försörjningsgrad och där politiker talar om 600 000 nya arbetstillfällen. En konsekvens av en ökad amerikansk självförsörjningsgrad på energiområdet skulle kunna vara att USA:s roll som väktare av oljetrafiken nedprioriteras i väsentlig utsträckning vilket givetvis skulle återverka på de nationer

som i decennier fått sin oljetillförsel säkrad genom amerikanska militära skyddsåtgärder. Här kan man tala om att skiffergastekniken håller på att förändra den amerikanska omvärldsbilden.

Kiesow betonade att EU har sämre förutsättningar än USA avseende skifferteknikens vinstmöjligheter och att vårt land står helt utanför med fortsatt oljeberoende som resultat.

Också ett antal viktiga civilt relaterade aspekter på energifrågornas säkerhetsdimension gavs. Drivhuseffekten som är resultatet av mänskliga aktiviteter och något som kan förgöra oss om inte extraordinära åtgärder vidtas, var ett av seminariets kärvare budskap, vilket som utgångspunkt hade en framtid karakteriserad av en kamp mellan globala intressen. Kiesow lyfte också fram den så kallade "peak-oil"-problematiken som utgår ifrån det faktum att vi konsumerar något som vi inte kan återskapa och att också detta kräver extraordinära åtgärder. Det tyska målet att avskaffa kärnkraften till 2022 belystes, och här uppstår frågan om vilka substitut som är aktuella. Är det till del kol och vilka miljökonsekvenser får då detta?

I Mellanöstern har den arabiska våren sett framväxten av modererande liberala krafter i annars auktoritära samhällen. Gamla etniska motsättningar har fått nytt liv vilka förstärks av religiös fanatism. Således en uppsjö av konflikthanledningar som försetts med nya revor. Kina och Ryssland stöder Irans och Syriens shiamuslimer, USA och Europa (om än inte lika tydligt) stöder regimerna i Saudiarabien, Bahrain, Qatar och Kuwait liksom oppositionen i Syrien, alltså stater dominerade av sunnimuslimer. Således god grogrund för tvistefrön att växa inte minst då det gäller relationerna USA och Kina-Ryssland.

EU:s energipolitik

Näste föreläsare, ledamoten Mikael Eriksson, betonade inledningsvis sambandet mellan den interna utvecklingen inom den europeiska unionen och de externa relationerna. Han tryckte också på att energipolitiken toppar dagordningen inom EU vilket har sin grund i att leverantörerna till unionsmedlemmarna är ett relativt fåtal stater och att den globala efterfrågan är ökande samtidigt som energipriserna stiger och EU:s importberoende av såväl olja som gas likaledes är uppåtgående. Av vilket följer risken för akuta försörjningskriser.

EU:s energipolitik bygger på de tre pelarna konkurrenskraft, miljömässig hållbarhet och försörjningstrygghet. Konkurrenskraften baseras på en inre el- och gasmarknad liksom marknadsöppning och liberalisering. Den miljömässiga hållbarheten bygger på förnybar energi, energieffektivisering liksom forskning och utveckling av alternativa teknologier. Då det gäller försörjningstryggheten avslöjade gaskrisen mellan Ryssland, Ukraina och EU 2009 de stora risker som finns med ett starkt beroende av enstaka länder såväl i produktions- som transitledet. Det kan motverkas dels av en utökad internationell dialog, dels genom krismekanismer liksom beredskapsplaner inom el-, olja och gassektorerna

Effekterna efter kärnkraftsolyckan i Fukushima våren 2011 fortsätter att påverka den europeiska energipolitiken, där Tysklands beslut att avveckla kärnkraften till 2022 har gett upphov till oro kopplat till sannolikheterna för en bristande produktionskapacitet. Att notera är att Italien och Belgien följer det tyska exemplet. Det sker parallellt med krisen med dåliga offentliga finanser inom EU vilket bland annat resulterar i att åtgärder kopplade till faktorn hållbarhet anses för dyra, samtidigt

som bioenergin ifrågasätts. Av detta följer en stark oro för hur klimatomställningen skall kunna genomföras i en situation där kärnkraften allt mer ifrågasätts.

Föreläsaren talade mycket om den förstärkta externa energipolitiken som bland annat avser en utvidgning av EU:s energimarknadsmodell, således ett antal länder som tillämpar samma energimarknadsmodell som Europa, liksom bättre intern samordning av de externa energirelationerna. Viktigt är också en fortlöpande energidialog mellan producent-, transit- och konsumentländer.

De energi- och säkerhetspolitiska utmaningarna för EU toppas föga överraskande av Ryssland, men också Östersjöregionen rankar högt. Det senare sammanhänger med att de baltiska staterna löst sina säkerhetsproblem genom medlemskapet i Nato, de ekonomiska genom EU medlemskapet medan däremot energisäkerheten kvarstår som olöst. Varmed frågan lika tydligt säkerhetsiserats som den sammanhänger med de baltiska staternas relationer med Moskva. Östra Medelhavet kan utvecklas till ett energipolitiskt "hotspot" genom de gasfyndigheter som lokaliserats i havet utanför Cyperns respektive Israels kuster. Sedan behöver vi givetvis mycket noggrant följa vad som sker i länderna kring södra Medelhavet liksom i Mellanöstern.

Viktiga slutsatser som drogs av Eriksson var bland annat att en sammanhållen europeisk energipolitik har utvecklats under det senaste decenniet, att fokus ligger på försörjningstryggheten och att vårt land innehar en unik position vad avser såväl energimix som marknad. Samtidigt ger budskapet om energifrågornas starka säkerhetsiseringstendenser i vårt närområde anledning att aktivt arbeta för de baltiska staternas energitrygghet. Intressant var i det sammanhanget Erikssons slutsats att

det ömsesidiga beroendet mellan EU och Ryssland bör hanteras av marknaden och inte med mera säkerhetspolitik.

Den ryska faktorn

Att Ryssland är en superenergistat, ekonomiskt såväl som politiskt och samt att energi-, utrikes- och säkerhetspolitik smälter samman slogs inledningsvis fast av näste föreläsare, ledamoten Jan Leijonhielm. Han fortsatte med att betona energisektorns avgörande betydelse för rysk ekonomi samtidigt som detta skapar stora problem. Intressant var att höra att det i en av världens största producenter sker ett enormt inhemskt slöseri, vari ligger en betydande besparingspotential.

I de av Kreml utformade energistrategiska målen från 2009, vilka sträcker sig fram till 2030, anges att energins roll för ekonomin skall minska och att stora effektiviseringar skall genomföras där siffrorna 30-40% nämnts. Vidare skall en utbyggnad av kärnkraften öka energiexporten, långsiktiga exportavtal eftersträvas liksom att köp av utländsk infrastruktur skall öka. Dessa energistrategiska mål grundas på en 5 % -ig genomsnittlig ökning av BNP.

Produktionen av olja väntas stagnera samtidigt som exportens andel under stipulerad period avses öka från 50 till cirka 65 %. Däremot bedöms gasproduktionen öka snabbt till 2030, varefter en nedgång förutses. Samtidigt väntas en kraftig exportökning till Kina.

Föreläsaren lyfte också upp ett antal problemområden. Bland annat att gasunderskottet i exporten måste balanseras och att stora investeringar och samarbete med väst är en nödvändig förutsättning för att nya fyndigheter off shore skall kunna exploateras. Vidare skall 50 (!) nya kärnkraftverk frigöra gas och olja för export. Föreläsaren

uttryckte tvivel om att de nödvändiga ekonomiska resurserna för detta finns.

Kopplingen politisk makt-energi ger upphov till beroenden och korruption, förhindrar viktiga reformer och kan utgöra ett vapen i de internationella relationerna. Ryssland har kommit att inta positionen som ett av världens mest korrupta länder och detta gäller inom viktiga samhällssektorer som energisektorn, politiken och rättsväsendet. Sammantaget något som verkar avskräckande på presumtiva investerare samtidigt som värdet av redan gjorda investeringar minskar. Leijonhielm anförde vidare att energiexporten styrs av Kremls värderingar och inte av ekonomisk analys. Varvid frågan omedelbart infinner sig rörande Rysslands pålitlighet som leverantör, där beskedet var att i volymer är landet i huvudsak att lita på som leverantör. Däremot om utgångspunkt tas i antalet incidenter och friktioner blir pålitligheten mera tveksam, vilket kontrasterar mot Moskvas strävan efter att uppfattas pålitligt i dessa avseenden vilket i sin tur nära sammanhänger med i vilken utsträckning Kreml önskar använda energin som ett säkerhetspolitiskt verktyg.

Slutsatser om energiråvaror

För föreläsarnas sammanfattande reflektioner och slutsatser redogjorde ledamoten Kiesow. Ett budskap var att oljan inte kan ersättas för vare sig civila eller militära transportändamål, ett besked som väcker farhågor givet att bristen på lätt tillgängliga energiresurser ökar den mellanstatliga konkurrensen. Det i sin tur genererar risker för territoriellt präglade konflikter om olja och gas vilket igen tenderar att öka betydelsen av militärstrategiska positioner som internationella sund där exemplifieringar med Hormuzsundet och Malackasundet

kan tjäna som nästintill övertydliga exempel på vad som avses.

Ett annat budskap var att USA kommer att få mera inhemsk skiffergas och skifferolja vilket kan komma att, om än inte helt, resultera i ett reducerat importbehov liksom minskad vikt vid skyddet av energitransportvägarna. Ryssland kommer fortsatt att vara en betydande leverantör av energi till EU, samtidigt som det råder osäkerhet om de kvantiteter som avses.

Sverige bör integrera sig i större utsträckning med EU liksom aktivt påverka unionens energipolitiska prioriteringar. EU förlorar stort på en förvärrad ekonomisk kris och att energifrågorna måste ses i ett mycket långsiktigt perspektiv var några andra avslutande budskap från Kiesow.

Kommentarer och diskussion

Inledande kommentarer gjordes av ledamoten Karlis Neretnieks som förmedlade intressanta synpunkter på hur en säkerhetisering av energifrågorna skulle kunna utvecklas till konfliktbegränsande instrument.

Begreppet säkerhetisering skulle enligt ledamoten Neretnieks för det första kunna ses som ett fredsskapande instrument och för det andra som en koppling till den Westfaliska modellens återkomst

Exempel gavs på hur energifrågorna kan kopplas ihop med övriga konfliktanledningar i syfte att ta fram metoder med vilka kriser kan hindras eskalera.

Nästa kommentator var Dr Kristina Haraldsson från NOG som tog upp energifrågorna brett. Resursägarskapet, energiförsörjningstryggheten, energitransportsektorns totala beroende av sjö- och landtransporter liksom energieffektivisering var några av de områden hon lyfte fram.

Seminariet avslutades med en fråge- och diskussionstimme där åhörarna hade

tillgång till föreläsarna och de båda kommentatorerna i form av en expertpanel. Många intressanta vinklingar på ämnet energi och energisäkerhet lyftes fram som liberalismens begränsningar då det gäller frågan om energisäkerhet, frågan om förnyelsebar energi och energieffektivisering liksom behovet av en svensk linje kopplat till begreppet försörjningssäkerhet.

Sammantaget ett seminarium av hög klass som tydligt påvisar vad som kan uppnås i samverkan med andra organisationer vilka innehåller bred och djup specialkompetens.

Referenten är överstelöjtnant, ledamot av KKrVA samt redaktör för dess Handlingar och Tidskrift